

KELEMEN ROLAND

# Az első világháborús posztócsalási ügy

## The First World War Baize Fraud Case

**Abstract:** In the first year of the First World War, several cases of war transport abuse came to light in Hungary, which were of great social interest and caused extremely significant material and moral damage. One of the largest of these was the so-called baize fraud case. The special feature of these cases was that some of the defendants were military personnel, while others had civilian status. In Hungary, the practice has developed that both categories of persons are tried by military courts. This study aims to provide a comprehensive overview of the historical facts of the case, the legal context of the case, and the decisions of the courts of first and second instance.

**Keywords:** war, baize fraud, military criminal law, the special legal order

**Összefoglaló:** Az első világháború első évében több, kiemelkedő társadalmi érdeklődésre számot tartó és rendkívül jelentős anyagi és erkölcsi kárt okozó hadiszállítói visszaélés látott napvilágot Magyarországon. Ezek közül az egyik legnagyobb volumenű az ún. posztócsalási ügy volt. Ezen ügyek specialitását az adja, hogy a terheltek egy része katonai személy, másik része viszont polgári státuszú. Magyarországon az a gyakorlat alakult ki, hogy mindkét személyi körre nézve katonai bíróságok jártak el. A tanulmány törekszik arra, hogy átfogó képet adjon az ügy történeti tényállásáról, valamint az ügygel érintett jogszabályi környezetről, és bemutassa az első és másodfokú bíróság döntéseit.

**Kulcsszavak:** háború, posztócsalás, katonai büntetőjog, különleges jogrend

## 1. Bevezetés

„Ezért látni csodálatosan ronggyá vállott köpenyeket a felvonuló bakák hátán, ezért ül a huszár nadrág nélkül a nyeregben, és ezért nem győzött a vonat elegendő friss, új ruhaneműt szállítani bizonyos harcban álló ezredeknek. A ruha harmadnapra szakadni kezdett, holott még hosszú három hét telik el az újnak megérkezéséig.”<sup>1</sup>

A háború egyik velejárója, hogy egyes emberek megpróbálják kihasználni a háború nyújtotta gazdasági lehetőségeket, sokan közülük az erkölcsi normákon túl a jogszabályi

1 KRÚDY Gyula: *A háromszoknyás lányok = Régi pesti históriák – Színes írások*, KRÚDY Gyula, Magvető Kiadó, Budapest, 1967, 7.

kereteket is áthágnak ennek érdekében. A dualizmus időszakában a politikai körökben is számos panamajellegű ügy látott napvilágot,<sup>2</sup> emellett az első világháborút megelőző évtized politikai válságai is rendszerszintű problémákat hoztak felszínre,<sup>3</sup> így nem véletlen, hogy az első világháború kitörését követő egy évben több jelentős beszállítói visszaélés történt és látott napvilágot. Ezek közül a legjelentősebb a posztócsalási ügy volt.

A posztócsalási ügy 1915. március 17-én robbant ki, amikor a fővárosi<sup>4</sup> – majd pár nap csúszással a vidéki – lapok beszámoltak arról, hogy az államrendőrség budapesti főkapitányságának nyomozói rendkívül jelentős, körülbelül tízmillió korona értékű csalás ügyében nyomoznak. Másnapra már a gyanúsítottak száma akkorára rúgott, hogy a főkapitányság fogdája teljesen megtelt, sőt egyes terhelteket már a detektív-szobákban rendőri felügyelet mellett tartottak fogva, így más ügyek gyanúsítottjait a toloncházba szállították át.<sup>5</sup>

Az ügy részleteiről levéltári források sajnos nem maradtak hátra, viszont a napi sajtó cikkeiből részletesen kirajzolódik számunkra a büntetőeljárás nyomozati és másodfokú tárgyalási szakasza, sőt a napi sajtó rendkívül részletesen közzétette az első- és másodfokú bíróság ítéletét is. Hozzá kell tenni, hogy a nyomozati szak esetében csak a polgári személyekre irányuló nyomozásokról szólnak a hírek, tehát a honvéd ügyész nyomozati cselekményeit nem ismerhetjük meg az újságok hasábjairól. Mindemellett ezek felhasználásával mégis átfogó képet adhatunk az első világháborús időszak Magyarországnak egyik legjelentősebb és legnagyobb társadalmi érdeklődésre számot tartó ügyéről, amelyben annak ellenére katonai bíróságok és katonai büntető törvénykönyv szerint hoztak ítéletet, hogy számos terhelt polgári személy volt.

## 2. Posztóbetyárok a hatóság célkeresztjében – Az első világháborús posztócsalási ügy nyomozása és történeti tényállásának az ismertetése

A polgári szervek nyomozása dr. Marinovich Jenő, az államrendőrség bűnügyi osztály vezetőjének irányítása mellett<sup>6</sup> március 9-én indult, amikor a budapesti honvédkerületi ügyész értesítette a főkapitányságot, hogy jelentős csalás nyomára bukkantak,

2 CIEGER András: *Politikai korrupció a monarchia Magyarországon 1867–1918*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.

3 BARNÁ Attila: „Ha a hecczet szeretik” – Obstrukció, indeminítás és a zsebkendőszavazás = *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium*, szerk. KIS Norbert, PERES Zsuzsanna, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2017, 65–80; FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019; WIENER György: *A többségi elv és a bizalmi kérdés a dualizmus kormányzati rendszerében*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 68–89.

4 *Női kelmébe*, Az Est, 1915. március 17., 1.

5 *Hogyan csaltak a katonai posztószállítók – Újabb kihallgatások a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 18., 3.

6 *Újabb részletek a posztócsalók rendőri kihallgatásáról*, Az Est, 1915. március 19., 2.

és kérték a nyomozás elrendelését. A Honvédelmi Minisztérium utasítására a honvéd ügyészség már megindította a nyomozást, és a megkeresésre kiszálló detektíveknek ismertette az addigi vizsgálati eredményeket. Az ügy azzal vette kezdetét, hogy az egyik harcoló zászlóalj jelentette, a katonák zubbonyai és nadrágjai rendkívül gyorsan elszakadnak.<sup>7</sup> Ennek hatására a budapesti honvédközponti ruhatárban katonai bizottság szakértő igénybevételével megvizsgálta a raktáron lévő posztót, és megállapította, hogy az ötszáz végből, amire kiterjedt a vizsgálat, körülbelül száz olyan, amely nem felelt meg a beszállítókkal kötött szerződéses mintáknak. A leszállított és átvett posztó silány minőségét mutatja, hogy sok közülük még nyári egyenruhának, sőt bélésnek sem volt alkalmas.<sup>8</sup> Próbaképpen az üllői úti Mária Terézia laktanyában és a népligeti Ferenc József laktanyában egy-egy menetszázadot felöltöztettek a terheltek posztójából készült vadonatúj egyenruhákba, és gyakorlatoztatni kezdték a katonákat, alig fél óra után szinte minden baka térdén és könyökén kilyukadt a ruházat.<sup>9</sup>

A katonai bizottsági vizsgálat után nyomban megkezdtek az azonosítását annak, hogy mely beszállítóktól származott a rossz minőségű posztó. Ekkor a honvédségnek tizenöt posztószállítója volt, akiknek kötelességük volt minden egyes véget külső és belső végén a cégük jelzésével plombálni. Így könnyen azonosítani tudták azokat a beszállítókat, akik a silány minőségű posztót szállították a Központi Ruhatárnak. A visszaélés lényege az volt, hogy a mintaként átadott gyapjúból készült posztó helyett pamutkeresztezésű, gyapjúhosszúságú posztót szállítottak, így a méterenként 10–13 korona értékű tiszta posztó helyett 3–4 korona értékű pamutcérnafonással keresztezett gyapjúposztót szállítottak.<sup>10</sup>

A család azonban itt nem ért véget, hiszen a rossz minőségű posztóból egyenruha lett, ebből következően egyes szabóságok is közreműködtek a beszállítói csalásban. Erre azért volt lehetőség, mert megszűnt a békeidős katonai hatósági eljárás, miszerint az átvett posztót egy őrmester osztályozta és beminősítette, hogy zubbony, köpeny, nadrág vagy sipka készül belőle. Az így beminősített anyagot maga a katonai hatóság szállította az egyedüli gyártójához, a Nemzeti Egyesült Textilművek Részvénytársasághoz, ahol a végenként kötelezően 136 centi széles posztóból kiszabták és megvarrták egy katonatiszt felügyelete mellett a minősítés szerinti ruhadarabot. Ám a háború kirobbanása után a Textilművek jelezte, hogy az óriásira nőtt rendelési mennyiséget képtelen legyártani, ezért a katonai hatóságok más gyártókkal is felvették a kapcsolatot. Így került a képbe Kohn Zsigmond és Társa cége. A fenti körülmények okán már ellenőrzés nélkül szabták a hadsereg számára a megrendelt ruhadarabokat. A cég megkapta a hadseregtől ugyanazon utasításokat, mint a Textilművek, vagyis kötve volt, hogy hány centiméter hosszúságú posztóból kell kiszabni a ruhadarabokat, és ezzel el is kellett volna számolniuk. Kohn B. Bélának az egyik szabója azt javasolta, ha egy-egy kiszabásnál méterenként egy-egy centiméterrel kevesebbet adnak, akkor egymillió méternél

7 *A rendőrség jelentése: a posztócsalókról és az élelmiszeruzsoráról*, Az Est, 1915. április 13., 6.

8 *Letartóztattak több posztónagykereskedőt*, Az Ujság, 1915. március 18., 7.

9 *A tízmilliós posztócsalás – A próba-egyenruhák félóra alatt szétszakadtak*, Magyarország, 1915. március 20., 7.

10 *Hogyan csaltak a katonai posztószállítók – Ujabb kihallgatások a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 18., 3.

már tízezer méter posztó hasznuk lesz. A cég vezetője ebbe bele is ment. Csakhogy a katonai bizottság március 9-én házkutatást tartott a cégnél, ahol jelentősen több posztót talált, mint amivel el tudtak számolni, sőt arra is fény derült, hogy a posztó tárolása során ügyeltek arra, hogy a Taubes Jenőtől származó posztóvégek külön legyenek tárolva, amire szintén nem tudtak magyarázatot adni. Emellett olyan is előfordult, hogy a beszállító a raktárba jó minőségű posztót szállított, de amikor a Kohn cégéhez küldték, azt kicserélte rossz minőségű árura. Így Kohnt a sikkasztás mellett azzal is vádolták, hogy közreműködött abban, hogy silány minőségű, katonai egyenruhának alkalmatlan posztóból készült egyenruhával lássák el a haderőt.<sup>11</sup>

A katonai bíróság utasítására a rendőrség az 1855. évi katonai büntető törvénykönyv 327. §-a szerinti, az állam hadiereje ellen elkövetett bűncselekményben kezdett nyomozást a terheltekkel szemben. Fontos itt hangsúlyozni, hogy a beszállító és gyártó terheltek mindegyike polgári személy volt, ennek ellenére a rendőrség, a katonai bíróság mellett működő ügyész utasítása szerint a Kbt. szerinti cselekménnyel gyanúsította meg őket.<sup>12</sup> Ennek megfelelően a nyomozás első szakaszában a rendőrség kihallgatta és őrizetbe vette Faragó Béla kiadóhivatali alkalmazottat, valamint Neumann László, Taubes Jenő,<sup>13</sup> Hecht Dezső, Váradi Sándor Béla, Kohn B. Béla, Ligeti Miklós, Pártos Arthur, Szász Ödön, Bastir Ernő<sup>14</sup> és Váradi Dezső beszállítókat.<sup>15</sup>

Faragó Béla kiadóhivatali ügynöknél a házkutatás eredményeként harmincezer koronát találtak készpénzben és takarékkönyvben, emellett pedig egy noteszt, amelyben a hadsereg egyes beszállítói voltak feljegyezve. Faragó még 1914 novemberében szerzett tudomást arról, hogy külön hadbiztost neveztek ki arra, hogy a Budapesten található valamennyi raktáron lévő posztót vásárolja fel a hadsereg számára. Faragó az információ tudatában felkereste Váradi Sándor Bélát, Neumann Lászlót, Hecht Dezsőt, a Pártos Ekker és Társa céget és még más kereskedőket is azért, hogy átlagos áron vételi opciót vegyen a posztókészletükre. A következő napokban viszont a hadbiztos is megkereste a cégeket, csakhogy a vételi opció miatt ők már nem rendelkezhetek saját készletük felett, mivel szerettek volna a hadsereg közvetlen beszállítói lenni, így rávették Faragót, hogy méterenként 70 fillér kártérítésért mondjon le opciójáról. Ezen üzletből Faragónak száznyolcezer korona haszna származott Váradi, Hecht és Pártos cégeitől.<sup>16</sup>

A nyomozás nagy erővel folyt, hiszen szükséges volt annak megállapítása is, hogy kik voltak a közvetítők, és kik voltak azok, akik a haderő részéről részt vettek a bűncselekmény megvalósításában. Március 20-án letartóztatták Fenyves Henrik

11 *Letartóztattak több posztónagykereskedőt*, Az Ujság, 1915. március 18., 7.

12 Mivel a következő fejezetben röviden bemutatásra kerül a bűncselekmény elkövetésekor, az ügy szempontjából releváns, akkor hatályos jogszabályi környezet, ezért e helyütt csak ezt a rövid utalást tettem.

13 A család érintett volt papírbakancs-szállítási ügyben is, Jenő bátyja, dr. Taubes Henrik máramaroszi ügyvéd révén. Ld. *A milliós posztó-csalók a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 17., 4.

14 *A nagy posztócsalás*, Budapesti Hírlap, 1915. március 27., 8.

15 *Ujabb részletek a több milliós posztócsalásban – Eddig tíz embert tartóztatott le a rendőrség*, Az Ujság, 1915. március 19., 11.

16 *A milliós posztócsalás*, Budapesti Hírlap, 1915. március 19., 11.

munkásbiztosító pénztári tisztviselőt, aki Szász Ödön vallomása szerint pénzért összekötötte őt egy katonatiszttel.<sup>17</sup>

A sokszor a nyomozás, sőt a kihallgatás részleteibe menő<sup>18</sup> újságcikkek miatt a Hadfelügyeleti Bizottság Sajtóalbizottsága<sup>19</sup> bizalmas értesítést küldött a szerkesztőségeknek, amelyben felkérte őket, hogy ellenkező jelzésig és hivatalos, a rendőrségtől származó nyilatkozatig újabb híreket az ügyről nem adhatnak közre.<sup>20</sup>

A rendőrség hivatalos jelentéséből kiderült, hogy vizsgálat alá helyezték a Textilműveknél található és feldolgozás alatt álló posztókészletet is. Ennek során az is kitudódott, hogy a beszállítók összesen közel 23 ezer méter posztót szállítottak, amelyből több mint kilencezer méter volt silány minőségű, tehát csak ebből a készletből több mint százezer korona kár érte a kincstárat. Bastir Ernő 252, Neumann László 1049, Váradi S. Béla 3186, Hecht Dezső 55, Pártos Artur 1874, Taubes Jenő 2651, míg Szász Ödön 113 méter rossz minőségű posztóval károsította meg az államot.<sup>21</sup> Így nem meglepő, hogy március 28-án a korábban gyanún felül álló Nemzeti Egyesült Textilművek igazgatóját, Riemer Gyulát és munkatársát, Bóra Jenőné is letartóztatták. Bóra Jenőné ajándékokért (arany cigarettatárca, briliánsgyűrű) és pénzért cserében megrendeléseket eszközölt Neumann László számára. Feltételezések szerint Riemer a szellemi vezetője volt az egész panamának. Riemer három posztógyár összes posztókészletét, jót és rosszat egyaránt felvásárolta, majd strómanon keresztül értékesítette azt a hadseregnek.<sup>22</sup> Faragóhoz hasonlóan ő is szerzett opciókat készletekre, amiért ő egy koronát kapott méterenként, emellett pedig elhallgatta a kereskedők által szállított posztó silány minőségét, amiért szintén méterenként egy korona üthette a markát.<sup>23</sup> Riemer úgy bukott le, hogy megpróbálta a rokonának juttatandó pénzzel befolyásolni Bastir Ernő vallomását, azonban az érintett rokon, Bastir felesége ezt nem fogadta el.<sup>24</sup> Utóbbi úgy úgy látott napvilágot, hogy Elek Gábor rendőrt Riemer rábírta arra, hogy tegye lehetővé Bastir Ernővel való érintkezését. Ezt felhasználva Riemer rábírta Bastirt, hogy

17 A rendőrség befejezi a nyomozást a posztócsalók ügyében, Az Est, 1915. március 21., 5.

18 Tökéletes példája ennek Az Est egyik cikke, amely így írt: „Az Est munkatársa látta, a mint a ballábára bicegő, alacsony, vöröses bajuszu zömök embert, a ki a néhány év előtt egy kisebb pénzintézet igazgatója: volt, dr. Bartha Gyula fogalmazó elé vezették. Néhány perc múlva hangos, ideges kiabálás hallatszott ki a párnázott ajtón keresztül a folyosóra. A rendkívül ideges embert ugylátszik nem lehetett mindjárt kihallgatni.” Ld. A rendőrség befejezi a nyomozást a posztócsalók ügyében, Az Est, 1915. március 21., 5.

19 A Sajtóalbizottság feladata volt a háború időszakában, hogy ellenőrizze a sajtó elé kerülő ügyeket, ha szükséges volt, egyes ügyek megjelenését eltiltsa, tartsa a kapcsolatot a szerkesztőségekkel és a hatóságokkal. Lásd bővebben: KELEMEN Roland: Az első világháborús sajtórendészet szervezete = A velünk élő történelmi cenzúra, szerk. GOSZTONYI Gergely, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 31–44; GOSZTONYI Gergely: „Agyamban kopasz cenzor ül”, avagy a politikai cenzúra története Magyarországon napjainkig = 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I–II. kötet), szerk. MENYHÁRD Attila, VARGA István, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, 989–997.

20 A milliós posztócsalás, Pesti Napló, 1915. március 22., 7.

21 A rendőrség hivatalos jelentése a posztócsalásról, Az Ujság, 1915. március 27., 8.

22 Az aranyzelenke és a briliáns nyakék – A posztócsaló gyárigazgató bűnei, Magyarország, 1915. március 28., 7.

23 A posztócsalás, Világ, 1915. március 28., 18.

24 A posztó-panama irányítója: Riemer Gyula, Az Est, 1915. április 1., 7.

részben módosítsa a vallomását. Ezt követően írt a feleségének, hogy adjon negyvenezer koronát Bastir Ernőnének, aki viszont az összeget visszautasította és a rendőrségnek átadta. Ezzel a Riemerrel szembeni vádak lajstroma tovább nőtt, Elek közrendőrt pedig felfüggesztették és letartóztatták.<sup>25</sup>

Érdekes mellékszála volt még a történetnek, hogy júniusban őrizetbe vették Fenyves Henrik két lányát, Drechsler Jenőné és Fenyves Hajnalkát, mivel ők vallomásuk szerint eltüntettek kétszázezer korona bűnjelet, még hozzá úgy, hogy a papírpénzt a kályhába dobták.<sup>26</sup> Későbbi kihallgatások során Hajnalka megváltoztatta vallomását, amelyből kiderült, hogy csupán az összeg felét égették el, a másik részét takarékpénztárban helyezték el,<sup>27</sup> végül a lefoglalt összeg jóval több, 380 ezer korona volt.<sup>28</sup> Csakhogy az is napvilágot látott, hogy az apjától kapott borítékot Fenyves Hajnalka békásmegyeri marhakereskedő nagybátyának, Fenyves Ignácnak adta át, aki azt háza kertjében, valamint nagyanyja Kerepesi-temetőben lévő sírhantjában ásta el.<sup>29</sup>

### 3. A bűncselekmény releváns jogszabályi környezete

A posztócsalás elkövetőinek társadalmi, jogalkalmazói és jogalkotói megítélését alapvetően befolyásolta a tény, hogy háborús időszakban követték el cselekményüket, amelynek köszönhetően jóval nagyobb károkat okoztak az államnak – nem csak anyagi értelemben –, mint a békeidős elkövetések. A speciális időszak miatt sokkal összetettebb volt annak a kérdése, hogy mely bíróság – katonai vagy polgári – és mely joganyag szerint – polgári vagy katonai kódex, speciális háborús büntető jogalkotás – jár el, ugyanis az ilyen beszállítókkal kapcsolatos ügyekben az esetek természetéből adódóan mind katonai, mind polgári személyek is részt vettek. Jelen fejezet célja, hogy legalább vázlatos képet adjon a később bemutatásra kerülő ügy jogszabályi környezetéről.

Rögtön érdemes rögzíteni, hogy mind a Csemegi-kódex, mind pedig az 1855-ös császári nyílt parancssal hatályba léptetett osztrák katonai büntető törvénykönyv tartalmazott idevonatkozó tényállásokat. A Csemegi-kódex XLI. fejezetében, a fegyveres erő elleni büntettek és vétségek között rendezte a hadi beszállítókra vonatkozó esetköröket. A 457. § szerint „*aki háboru idején vagy a hadseregnek, vagy a hadsereg egy részének hadi lábra helyezettése után, a haderő részére eszközrendő szállítás iránt valamely hatósággal kötött szerződést nem teljesíti, vagy azt nem a szerződés határozmányainak megfelelőleg teljesíti: két évig terjedhető fogházzal, és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.*”<sup>30</sup> Az álló betűvel kiemelt rész rámutat arra, hogy a polgári

25 A posztócsalók leveleztek egymással a rendőrség fogházában – Megvesztegettek egy rendőrt is, Az Est, 1915. április 2., 4.

26 Eltüntettek 200.000 korona bűnjelet – A kályhába dobták a posztócsalás bizonyítékait, Az Est, 1915. június 20., 12.

27 A posztócsalás „elégetett” 200.000 koronája, Az Est, 1915. június 22., 4.

28 Fenyves Hajnalka szabadon, Az Est, 1915. június 29., 7.

29 Megtalálták a posztócsalók pénzét. Kertbe és a temetőbe ástak el 400,000 koronát, Friss Ujság, 1915. június 27., 5.

30 A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről 1878. évi V. törvénycikk, 457. §.

kódex háború idején is alkalmazható a polgári személyek felett, viszont a büntetési tétel nincsen arányban a lehetséges kár mértékével, hiszen mindösszesen rövid idejű fogházbüntetéssel és a lehetséges nyereséghez képest elenyésző mértékű pénzbüntetéssel sújtja az elkövetőt.

Érdeemes megvizsgálni az 1912-ben elfogadott és a háború idején alkalmazott, háború esetére szóló kivételes hatalmi intézkedéseket tartalmazó törvény<sup>31</sup> büntetőjogi rendelkezéseit. E törvény több helyen is lazít a bűnvádi eljárás szabályain, bevezetve egyes cselekményekre a gyorsított bűnvádi eljárást és a statárium lehetőségét,<sup>32</sup> emellett pedig számos cselekmény Csemegi-kódexben rögzített büntetési tételét is felemeli, így a XLI. fejezetbe tartozó több tényállását is, azonban az általunk vizsgált tényállás büntetési tételének felemelése elmaradt.<sup>33</sup> Ezt látva pedig, a háború időszakának hadi beszállítói visszaélései jelentős mulasztásnak tekinthetők a jogalkotó részéről. Nem véletlen, hogy a papírbakancs-, posztócsalás-, lócsalási ügyek után 1915 nyarának elején egy külön törvényben szigorították a hadi beszállítói visszaéléseket. E törvény rendelkezései szerint alapesetben is öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető az elkövető, míg ha közhivatalnokot is megvesztegetett ennek érdekében, akkor már tíz évig terjedő szabadságvesztés is lehetséges volt, ha pedig háború idején és harcértekcsökkenést eredményezve követték el, akkor halálbüntetéssel is sújthatók lettek volna. A törvény zárórendelkezése hatályon kívül is helyezte a Csemegi-kódex fentebb ismertetett rendelkezését, de a katonai büntetőkódex rendelkezéseit nem érintette.<sup>34</sup> Hozzá kell tenni, hogy a Csemegi-kódex I. fejezetének rendelkezései miatt e törvényt még nem lehetett alkalmazni a posztócsalási ügy szereplőivel szemben.

Mint fentebb említésre került, a katonai ügyészség a Kbt. 327. §-a szerint bűncselekmény elkövetése miatt folytatta le az eljárást valamennyi terhelttel szemben. E szakasz szintén az állam hadiereje ellen irányuló tényállást jelöli. E szakasz szerint „Aki az ellenséggel háború idején vagy a 321. szakasz kezdetén megjelölt időben (hadi előkészületek idején) egyetértésbe bocsátkozik, vagy ily egyetértés nélkül is, akármily cselekményben vagy mulasztásban oly célból válik bűnössé, hogy az ily egyetértés, cselekmény, vagy mulasztás

31 KELEMEN Roland: *A kivételes hatalom történeti és elméleti rendszere*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022; KELEMEN Roland: *A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény genezise és sajtó-, valamint jogtudományi visszhangja = Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*, szerk. KELEMEN Roland, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2017, 12–38; MEZEY Barna: *A kivételes hatalom jogi természete*, Jogtörténeti Szemle, 2015/4, 25–34; PÉTERVÁRI Máté: *A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszeregyezés bevezetése Magyarországon = Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, szerk. FARKAS Ádám, KELEMEN Roland, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 149–183.

32 KELEMEN Roland: *Az első világháborús különleges jogrendi szabályok egyes büntetőjogi rendelkezéseinek külföldi és hazai mintái = Kihívások a büntetőjogi jogalkotás tereumában a 19–21. században: Külföldi minták és nemzeti megoldások*, szerk. KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 83–98; HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn Kiadó, Pécs, 2010.

33 A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény-cikk, II. fejezet.

34 A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadi szállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1915. évi XIX. törvény-cikk.

*által a császári osztrák haderőre vagy valamely azzal szövetséges hadseregre hátrány vagy az ellenségre előny háramoljék, az állam hadiereje ellen még akkor is büntettet követ el, ha az efféle cselekvés módja más büntett vagy vétség jellegével bírna.”<sup>35</sup> Ezen cselekmény súlyosabb esetben, vagyis ha a haderőnek fontos hátrányt okozott, akkor kötél általi halállal, enyhébb esetekben pedig tíz-től húsz évig terjedő súlyos börtönnel sújtandó. A tényállás első felét vizsgálva kijelenthető, hogy csak tág értelmezése mellett sorolhatók be alá a posztócsalás elkövetőinek cselekményei. Még akkor is, ha nehéz volna nem összefüggést találni az általuk szállított posztóból készült egyenruhával felszerelt katonák harcértékcsökkenése és a silány minőségű egyenruha között. A tényállás utolsó fordulata a cselekvés módjától függetlenül az eredménnyel, vagyis a veszély lehetőségével köti össze a cselekvés minősítését, így már inkább alkalmazhatóvá teszi a terheltekkel szemben a Kbtk. ezen szakaszát. E tényállás büntetése pedig jóval jelentősebb büntetési tételeket fogalmazott meg, mint a polgári büntetőkódex.*

Természetesen a terheltek és védőik azért küzdöttek, hogy ne katonai, hanem polgári bíróság és polgári büntetőkódex alapján ítéljen felettük, érvelésük nem járt sikerrel. *A Magyarország című napilap szerint azért, mert már a nyomozás elején a Honvédelmi Minisztérium és az Igazságügyminisztérium megegyeztek abban, hogy a posztócsalók ügyét a katonai bíróság fogja tárgyalni.*<sup>36</sup>

## 4. A bíróságok döntései

A katonai bíróság döntésének előzőngéjeként, a posztócsalási ügy mellékszálaként értelmezhető Riemer megvesztegetési ügyben hozott döntést elsőként a polgári törvényszék. Ez az az ügy, amely szerint Riemer Gyula gyárigazgató pénzbeli jutalmat ígért Elek Gábor rendőrnek, ha üzeneteit közvetíti Bastir Ernőnek. A törvényszék kimondta mind Riemer, mind Elek bűnösségét, és előbbi kettő, utóbbit két és fél év fegyházra ítélte.<sup>37</sup> A többi érintettet viszont felmentette. Riemer védője, Gaál Jenő ügyvéd Riemer katonai szolgálatban álltára hivatkozva kérte az ügy katonai bíróság elé helyezését, a törvényszék ezt elutasította. A védő az ítélet ellen semmisségi panasszal élt. A Kúria III. büntetőtanácsa Tanai János elnöklete mellett 1916. február első napjaiban tárgyalta az ügyet és az elsőfokú határozatot megsemmisítette, ítéletében Riemer büntetését két és fél év fegyházra emelte, az elsőfokú bíróság által felmentett Faragó Bélát és Fenyves Henriket pedig két-két évi fegyházra ítélte, Elek Gábor büntetését fenntartotta. Bastir cselekményének megítélését pedig a katonai bíróságra utalta.<sup>38</sup>

35 PAP Kálmán: *A katonai büntető és fegyelmi fenyítő jog kézikönyve*, Grill Károly Bizománya, Budapest, 1888, 65.

36 *A tizmillió posztócsalás – Eddig tíz bűnöst tartóztattak le – A katonai bíróság szerepe*, Magyarország, 1915. március 19., 7.

37 *A Riemer-ügy a Kurián*, Budapesti Hírlap, 1915. október 13., 14.

38 *A Riemer-ügy a Curián*, Pesti Hírlap, 1916. február 6., 21.

A Riemerrel szembeni megvesztegetési ügyek sora nem zárult le, ugyanis április 19-ére gyorsított bünvádi eljárásban tűztek ki időpontot vele szemben,<sup>39</sup> mivel a vád szerint 160 ezer koronát ígért Bóra Jenő vezérhadbiztosnak, ha kieszközli, hogy a Kammer Testvérek 20 koronás ajánlatát elfogadják. A törvényszék bűnösnek mondta ki: három és fél év fegyházra, valamint ötezer korona pénzbüntetésre ítélték, a Kúria pedig a későbbi semmisségi panaszát elutasította.<sup>40</sup> Bóra Jenő vezérhadbiztos ügyét 1917 januárjában kezdte tárgyalni a hadosztálybíróság, tanácsát Rudloff Ödön alezredes-hadbíró vezette, míg a védője Edvi-Illés Károly volt.<sup>41</sup> A vezérhadbiztost nyolchavi súlyos börtönre ítélték, hadbiztosi állásából elbocsátották és kitüntetésaitől megfosztották a Polyár Gábor hadiszállítóval kapcsolatos vesztegetési ügye miatt, más ügyekben viszont felmentették. A nyolchavi súlyos börtönt 1915 óta tartó vizsgálati fogságával kitöltöttnek tekintették.<sup>42</sup> Bóra fellebbezést nyújtott be, azonban a legfelsőbb honvéd törvényszék helybenhagyta az ítéletet. Érdekes, hogy Bóra esetében az elfogadott 33 ezer koronát a katonai bíróságok a Kbt. 383. §-a szerinti tiltott ajándék elfogadásának minősítették.<sup>43</sup>

A posztócsalás ügyében a hadosztálybíróság a tárgyalást 1916. április 4-én kezdte meg a budapesti honvéd hadosztálybíróságnál. Az eljáró tanácsot Rudloff Ödön alezredes-hadbíró vezette. Az első tárgyaláson az államérdekre hivatkozva elrendelték a zárt tárgyalások tartását. A polgári vádlottak védői vitatták a bíróság hatáskörét, ugyanis szerintünk a 327. § alkalmazásához az kellett volna, hogy a terheltek célzatosan az üzérkedésükkel akarják károsítani a haderőt, ha viszont ennek akarata elmaradt, akkor szerintük csak a hadiszállítás körüli visszaélés tényállása alapján lehetne eljárást indítani védenekikkel szemben, és nem lehetne vizsgálni azt, hogy milyen következményekkel járt végül a terheltek becsstelen cselekménye. A hadosztálybíróság azonban elutasította az érvelésüket, mivel egy másik ügyben a legfelsőbb honvédtörvényszék elvi állással kimondta, hogy ha a tettes annak tudatában adta át a hadsereg céljaira az áruját, hogy az a rendeltetésének nem felel meg, és azt is tudja, hogy pontosan milyen célra használják fel, akkor igenis el tudja követni a Kbt. 327. §-a szerinti büncselekményt, így pedig katonai bíróság elé tartozik az ügy érdemi elbírálása.<sup>44</sup> Valamennyi terhelten szemben ezért a vád a Kbt. 327. § szerinti állam hadereje ellen elkövetett büntett volt.

Az ügy elsőrendű vádlottja Fenyves Jákó őrnagy, ruhatári műszaki tiszt volt, akinek ténykedése lehetővé tette, hogy ilyen szinten elfajuljon a silány posztó beszállítása és felhasználása. Az elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki a beszállítók közül Taubes Jenőt, Pártos Arturt, Neumann Lászlót, Váradi Sándor Bélát, mivel a bíróság szerint azzal megvalósították a tényállásba foglaltakat, hogy a posztószállítmányok egyes alkalmi során Fenyves Jákó őrnagyot jelentős összeggel megvesztegették, emellett pedig annak is tudatában voltak, hogy árujuk elfogadásával a harctéri legénység nem

39 *Riemer Gyula újabb bűnpöre*, Pesti Hírlap, 1916. április 6., 14.

40 *Riemer Gyula vesztegetése*, Budapesti Hírlap, 1916. december 6., 14.

41 *Bóra vezérhadbiztos a hadbíróság előtt*, Frissülés, 1917. január 30., 3.

42 *Bóra Jenő elítélték*, Az Est, 1917. február 3., 5.

43 *Ma délután ítélnék a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1917. július 31., 8.

44 *A haditörvényszék ítélete a posztócsalók bűnperében – Kilenc vádlottat súlyos börtönre ítélték, hetet fölmentettek*, Magyarország, 1916. augusztus 1., 7.

megfelelő ruházathoz fog jutni. Ezért mindannyiukat tíz-tíz évnyi, időszakonként börtönnel és magánzárkával szigorított súlyos börtönre ítélték. Fenyves Jákó őrnagyot szintén bűnösnek mondta ki a bíróság az állam hadereje elleni büntettségben, amit azáltal valósított meg, hogy a központi ruhatár vezetőjeként rosszhiszeműen és szándékosan ellenérték fejében eltekintett a beszállítók silány minőségű árujának jelentésétől, és leplezte a visszaéléseket. Ezért őrnagyi rangjától megfosztották, és tizenöt évnyi, időszakonként börtönnel és magánzárkával szigorított súlyos börtönre ítélték. Szintén bűnösnek mondta ki a bíróság Kohn Bélát, aki szándékosan a jobb minőségű anyagokat saját célra félretette, a rossz minőségű anyagokból gyártotta le az egyenruhákat, annak ellenére, hogy tudta, ezzel negatívan befolyásolja a harctéren szolgálók harcértékét, amiért tizenkét év súlyos börtönre ítélték. Fenyves Jakabot és Henriket bűnrészesség miatt ítélte el a bíróság, mert tevékenységükkel elősegítették a visszaéléseket, így előbbi tíz, utóbbit tizenöt évi súlyos börtönre ítélték. Bastir Ernőt szolgálati hatalommal való visszaélésre csábítás miatt hathavi súlyos börtönre ítélték. A kiszabott büntetésekből a vizsgálati fogság időtartamából egy évet kitöltöttnek tekintett a bíróság.<sup>45</sup>

A korábbi nyomozási és egyéb eljárások eredményeinek fényében meglepő, de felmentette a bíróság Szegedi-Maszák Tihamért, Riemer Gyulát, Hecht Dezsőt, Szász Ödönt, Ligeti Miklóst, Váradi Dezsőt és Faragó Bélát. Szegedi-Maszák Tihamér vezérhadbiztos esetében megállapították, hogy egyáltalán nem kapott semmilyen összeget, ami felróható neki, hogy a kézi bevásárlásoknál túllépte a hatáskörét, ami a hadbíróság szerint csupán fegyelmi vétség volt. Érdekesebb az ekkor már kétszeresen elítélt Riemer Gyula esete, akivel szemben a bíróság szerint nem volt bizonyítható, hogy megvesztegette volna bármelyik vezérhadbiztost, és egyedül az róható fel neki, hogy visszaélt a minisztériumi kapcsolataival. Érdekes megállapítása ez a hadbíróásnak annak tükrében, hogy a polgári bíróság három és fél év fegyházbüntetésre ítélte Riemert, mert megpróbálta megvesztegetni Bóra Jenő vezérhadbiztost, illetve már az eljárás alatt Elek Gábor rendőr esetében sikerrel is járt. Faragó Béla és Hecht Dezső esetében megállapításra került, hogy adtak át összegeket Fenyves Henriknek, de a bíróság szerint nem tudták, hogy azt milyen célra fogja Fenyves fordítani. Szász Ödön esetében pedig a rossz minőség a szakértők szerint jóhiszemű tévedés volt. A bíróság valószínűleg értékelte Hecht és Szász esetében, hogy a többiekhez képest elenyésző mennyiségű volt a leszállított silány minőségű áru, továbbá az előbbi esetében a teljes általa szállított mennyiséghez képest is alig éri el a rossz minőségű áru az összes saját áru 5%-át.<sup>46</sup>

Az eljáró ügyvédek közül Edvi-Illés Károly, Pollák Illés, Gaál Jenő, Zboray Miklós és Hers Mór bejelentették az eljáró bírónak, hogy semmisségi panasszal kívánnak élni, míg Vidor Jenő és Pető Sándor, a felmentett terheltek védői belenyugodtak az ítéletbe, és kérték védenekik szabadlára helyezését.<sup>47</sup>

A legfelsőbb honvédtörvényszék 1917 júliusában tárgyalta az ügyet. A fenti védők sorához csatlakozott Szilágyi Artúr Károly ügyvéd is. A teljes tárgyalás nyilvánosan zajlott, ahol valamennyi védő előadta álláspontját. Érdekes ezeket röviden összefoglalni. Holló Lajos védő arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy a hadsereg által kiadott minta

45 Kihirdették az ítéletet a posztócsalás ügyében, *Az Est*, 1916. augusztus 1., 8.

46 Ítélet a posztócsalók ügyében, *Pesti Hírlap*, 1916. augusztus 1., 14.

47 Ítélet a posztócsalók ügyében, *Világ*, 1916. augusztus 1., 10.

is eredendően alkalmatlan volt arra, hogy megfelelő ruházatot készítsenek belőle, sőt védence, Taubes Jenő többször jobb minőségűt szolgáltatott az eredeti mintánál, a rosszabb minőségű posztót a hadsereg, állításuk szerint, amúgy is csupán a hadtápszállóaljaknak szánta. Pető Sándor azt nem látta igazoltnak, hogy a szállított rossz minőségű posztó és a rossz minőségű ruhadarabok között kapcsolat lett volna.<sup>48</sup>

Mesterházy Nagy László alezredes-hadbíró vádbeszédében az előzőekre reflektálva elmondta, hogy semmivel nem lehet azt igazolni, hogy a haderő 91%-ban alkalmatlan posztót rendelt volna. Véleménye szerint a felmentettek közül mind Szegedi-Maszák Tihamér, mind Riemer Gyula bűnös, előbbi azért, mert nem védte megfelelően a haderő érdekeit, pedig ez lett volna a feladata, Riemer pedig azért, mert bizonyíthatóan átadott ötezer koronát Fenyves Jákónak, továbbá többszáz ezer koronát harácsolts össze a posztószállítások körüli visszaélések révén. A Faragó Bélával és Bastir Ernővel szembeni semmisségi panaszokat visszavonta. Holló Lajos Taubes védője fenntartotta korábbi állításait, azzal érvelt, hogy a szerződésellenes szállítás esetében nem azt kell nézni, hogy a haderő gyengül-e, hanem azt, hogy az mekkora anyagi kárt okoz a haderőnek, e kérdés pedig véleménye szerint nem katonai, hanem polgári bíróságra tartozó kérdés. Véleményében nem osztotta a legfelsőbb honvédtörvényszék elvi döntésének tartalmát, azonban azzal szemben – a korábbiakat kiegészítő – érvelést nem tudott előterjeszteni, nem annak logikáját támadta, hanem a korábbi védői álláspontot ismételte.<sup>49</sup>

Zboray Miklós, Kohn védője amellet érvelt, hogy védence vesztegetéseket nem követett el, kizárólag a jogos jussának tartott többletanyagot tette félre, amiért meglátása szerint maximum sikkasztásért kellene felelnie. A védő mindemellett eltekintett attól a tényről, hogy több kereskedő a jó minőségű áruját Kohn műhelyében cserélte ki silányabb minőségűre.<sup>50</sup>

Vidor Jenő, Fenyves Jákó ügyvédje nem vitatta, hogy védence elfogadott ajándékokat a posztókereskedőktől, de szerinte ez nem jelenti azt, hogy felelős volna a rossz minőségű posztóért. Előbbit is azért követte el, mert harmincévnyi szolgálat után is szegénységben élt a beteg feleségével. Védekezésének alapja, hogy Bóra Jenő vezérhadbiztos hasonló ügyében a legfelsőbb honvédtörvényszék ajándéknak minősítette a kapott juttatást, így jóval enyhébb büntetést szabtak ki rá. Igaz, a két ügy között jelentős értékbeli különbség volt, amit a védő figyelmen kívül hagyott.<sup>51</sup>

Gál Jenő, Riemer Gyula védője kérte valamennyi eljárás megszüntetését, valamint polgári bírósághoz történő áthelyezését, ezen felül hangsúlyozta, hogy nem lett volna ekkora jelentőségű az ügy, és nem került volna „szenzáció éhes közérdeklődés homlokterébe”, ha Balogh Jenő akkori igazságügyi miniszter az Országgyűlés elé nem vitt volna téves statisztikákat. Gál Jenő polgári bíróságra történő áthelyezési kérelme egy tragikomikus védői megnyilvánulás, annak tükrében, hogy a korábbi polgári tárgyalásokon viszont a katonai bírósághoz történő áthelyezésre tett indítványt.<sup>52</sup>

48 *Posztószállítók a legfelsőbb honvédtörvényszék előtt*, Pesti Hirlap, 1917. július 17., 13–14.

49 *A posztószállítók bűnpere – Perbeszédék*, Pesti Hirlap, 1917. július 18., 10.

50 *A posztóbeszállítók bűnpörének védőbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 21., 12.

51 *A posztóbeszállítók bűnpörének védőbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 26., 12.

52 *Az utolsó védőbeszéd*, Pesti Hirlap, 1917. július 27., 11.

Az utolsó előtti tárgyalási nap rendkívüli fordulatot hozott. Mesterházy Nagy László honvéd-koronaügyész ugyanis vádbeszédében bár fenntartotta, hogy valamennyi terhelt bűnös, azonban meglátása szerint a polgári terheltekkel szemben nem a katonai bíróságnak kellene eljárnia a Kbt. 327. §-a szerint, hanem polgári törvényeket alkalmazó polgári bíróságnak. A cselekmények főbűnöse szerinte Fenyves Jákó volt, azonban vele szemben sem az állam hadiereje ellen irányuló büntettet látta igazoltnak, hanem a hivatali hatalommal való visszaélést. Ezek fényében pedig kérte a polgári terheltek szabadon bocsátását és ügyüknek polgári bírósághoz való áttételét.<sup>53</sup> A legfelsőbb honvédtörvényszék eljáró tanácsa viszont nem tette magáévá az ügyészi állásfoglalást, és – a korábbi felmentéseket fenntartva – az összes vádlottat a Kbt. 327. §-ába foglalt bűncselekmény elkövetésében marasztalta, de valamennyi büntetési tételt enyhítette. A bíróság így indokolta döntését: „ennek a büntetettnek tényálladáka vagy elemeként a tétel járó rossznak egyenes megfontolását és elhatározását, a *dolus directus* kell megkövetelni [...] a katonai btk. 327. szakaszának közömbös az, hogy vajjon az abban megjelölt előny vagy hátrány bekövetkezett-e vagy sem, mert a veszélyeztetési büntett a veszély lehetősége maga”.<sup>54</sup> Tehát a bíróság érvelése szerint a Kbt. 327. §-ába foglalt bűncselekmény egy absztrakta veszélyeztetési deliktum, amely esetében a veszély bekövetkezése nem tartozik hozzá a tényálláshoz, viszont az elkövetési magatartás alkalmas konkrét veszély vagy sérelem előidézésére. A bíróság pedig úgy vélte, a terheltek tisztában voltak azzal, hogy rossz, katonai egyenruhának alkalmatlan posztót szállítottak, így pedig a légénység tekintélyes része nem megfelelő ruházathoz fog jutni. A fenti érvelés szerint tehát az állam haderejének veszélyeztetése már azzal megvalósult, hogy szándékosan módon katonai egyenruhának alkalmatlan anyagot szállítottak többletnyereség reményében a haderőnek.

A bíróság ítéletében az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetéseket mérsékelte: Taubes Jenőt ötévi súlyos börtönre, Váradi Sándort hat évre, Neumann Lászlót hat évre, Pártos Arturt öt évre, Kohn Bélát kilenc évre, Fenyves Jákó őrnagyot tizenegy évre, Fenyves Henriket nyolc évre és Fenyves Jakabot öt évre ítélte.<sup>55</sup>

## 5. Utószó

Krúdy már 1915-ben ír az ügyről *A háromszoknyás asszonyok* című munkájában: „A messzi határokon néha mezítláb, lerongyolódva vándorol a hóban a katona, a posztócsaló kelmeje már korán ősszel leszakadt róla [...] A nadrág darabokban lóg a huszáron, a gombok leszakadnak, és kötéllel kötik össze a vásott, széjjelment posztódarabokat [...] pusztított az időjárás, a hideg, a járvány gyönyörű véreink között, mert a Deák utcai posztósok milliókat akartak keresni azokon a ruhaneműeken, amelyeknek a katona egészségét kellett volna védelmezni...”<sup>56</sup>

53 Szabadlábra helyezik a posztószállítókat, Budapesti Hirlap, 1917. július 29., 17.

54 A posztócsalókat a legfelsőbb bíróság is elítélte, Budapesti Hirlap, 1917. július 31., 8.

55 A posztócsalókat a legfelsőbb bíróság is elítélte, Budapesti Hirlap, 1917. július 31., 9.

56 KRÚDY: i. m., 6.

A bíróságok ítélete nem eredményezett társadalmi elégtételt. Így a „*a polgári lelkiismeret ítélete elé*”<sup>57</sup> kerültek az elkövetők. Ékes példája ennek Riemer Gyula esete, akinek 1925-ben Szentsír-rendet adományozott a pápa, ami óriási országos felháborodást keltett.<sup>58</sup> Mindemellett összességében, ha talán vitatható – de a bíróság által megfelelően megokolt –, hogy katonai bíróság járt el a polgári személyekkel szemben is ezen ügyben, azonban a kiszabott büntetések erkölcsi megalapozottsága már nem lehet kérdés tárgya.

## Irodalomjegyzék

1. BARNA Attila: „*Ha a hecczet szeretik*” – Obstrukció, indemnitás és a zsebkendőszavazás = *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium*, szerk. KIS Norbert – PERES Zsuzsanna, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2017, 65–80.
2. CIEGER András: *Politikai korrupció a monarchia Magyarországon 1867–1918*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.
3. FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019.
4. GOSZTONYI Gergely: „*Agyamban kopasz cenzor ül*”, avagy a politikai cenzúra története Magyarországon napjainkig = 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I–II. kötet), szerk. MENYHÁRD Attila – VARGA István, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, 989–997.
5. HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn Kiadó, Pécs, 2010.
6. KELEMEN Roland: *A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény genezise és sajtó-, valamint jogtudományi visszhangja* = *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*, szerk. KELEMEN Roland, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2017, 12–38.
7. KELEMEN Roland: *A kivételes hatalom történeti és elméleti rendszere*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022.
8. KELEMEN Roland: *Az első világháborús különleges jogrendi szabályok egyes büntetőjogi rendelkezéseinek külföldi és hazai mintái* = *Kihívások a büntetőjogi jogalkotás terrénumában a 19–21. században: Külföldi minták és nemzeti megoldások*, szerk. KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 83–98.
9. KELEMEN Roland: *Az első világháborús sajtórendészet szervezete* = *A velünk élő történelmi cenzúra*, szerk. GOSZTONYI Gergely, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 31–44.
10. KLESTENITZ Tibor: *Schioppa nuncius búcsúja Budapesttől a sajtó tükrében* = *Ecclesiae et Historiae Servus Infatogabilis – Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*, szerk. ZOMBORI István, Historica Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2022, 65–74.
11. KRÚDY Gyula: *A háromszoknyás lányok* = *uő: Régi pesti históriák – Színes írások*, Magvető Kiadó, Budapest, 1967, 7.

<sup>57</sup> KRÚDY: i. m., 7.

<sup>58</sup> KLESTENITZ Tibor: *Schioppa nuncius búcsúja Budapesttől a sajtó tükrében* = *Ecclesiae et Historiae Servus Infatogabilis – Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*, szerk. ZOMBORI István, Historica Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2022, 65–74.

12. MEZEY Barna: *A kivételes hatalom jogi természete*, Jogtörténeti Szemle, 2015/4, 25–34.
13. PAP Kálmán: *A katonai büntető és fegyelmi fenytő jog kézikönyve*, Grill Károly Bizománya, Budapest, 1888, 65.
14. PÉTERVÁRI Máté: *A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszeregyezés bevezetése Magyarországon = Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, szerk. FARKAS Ádám – KELEMEN Roland, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 149–183.
15. WIENER György: *A többségi elv és a bizalmi kérdés a dualizmus kormányzati rendszerében*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 68–89.

## Újságcikkek

1. *A haditörvényszék ítélete a posztócsalók bűnperében – Kilenc vádlottat súlyos börtönre ítélték, hetet fõlmentettek*, Magyarország, 1916. augusztus 1.
2. *A milliós posztó-csalók a rendõrségen*, Az Est, 1915. március 17.
3. *A milliós posztócsalás*, Budapesti Hirlap, 1915. március 19.
4. *A milliós posztócsalás*, Pesti Napló, 1915. március 22.
5. *A nagy posztócsalás*, Budapesti Hirlap, 1915. március 27.
6. *A posztócsalás*, Világ, 1915. március 28.
7. *A posztócsalók leveleztek egymással a rendõrség fogházában – Megvesztegettek egy rendõrt is*, Az Est, 1915. április 2.
8. *A posztócsalás „elégetett” 200.000 koronája*, Az Est, 1915. június 22.
9. *A posztócsalókat a legfelsõbb bíróság is elítélte*, Budapesti Hirlap, 1917. július 31.
10. *A posztóbeszállítók bűnpörének védõbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 21.
11. *A posztóbeszállítók bűnpörének védõbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 26.
12. *A posztószállítók bűnpere – Perbeszéddek*, Pesti Hirlap, 1917. július 18.
13. *A posztó-panama irányítója: Riemer Gyula*, Az Est, 1915. április 1.
14. *A rendõrség befejezi a nyomozást a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1915. március 21.
15. *A rendõrség hivatalos jelentése a posztócsalásról*, Az Ujság, 1915. március 27.
16. *A Riemer-ügy a Curián*, Pesti Hirlap, 1916. február 6.
17. *A Riemer-ügy a Kurián*, Budapesti Hirlap, 1915. október 13.
18. *A rendõrség jelentése: a posztócsalókról és az élelmiszeruzsorról*, Az Est, 1915. április 13.
19. *A tízmilliós posztócsalás – A próba-egyenruhák félóra alatt szétszakadtak*, Magyarország, 1915. március 20.
20. *A tízmilliós posztócsalás – Eddig tíz bűnöst tartóztattak le – A katonai bíróság szerepe*, Magyarország, 1915. március 19.
21. *Az aranyszelence és a briliáns nyakék – A posztócsaló gyárigazgató bűnei*, Magyarország, 1915. március 28.
22. *Az utolsó védõbeszéd*, Pesti Hirlap, 1917. július 27.
23. *Bóra Jenõt elítélték*, Az Est, 1917. február 3.
24. *Bóra vezérhadbiztos a hadbíróság elõtt*, Frissujság, 1917. január 30.

25. *Eltüntettek 200.000 korona bűnjelet – A kályhába dobták a posztócsalás bizonyítékait*, Az Est, 1915. június 20.
26. *Fenyves Hajnalka szabadon*, Az Est, 1915. június 29.
27. *Hogyan csaltak a katonai posztószállítók – Ujabb kihallgatások a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 18.
28. *Ítélet a posztócsalók ügyében*, Pesti Hirlap, 1916. augusztus 1.
29. *Ítélet a posztócsalók ügyében*, Világ, 1916. augusztus 1.
30. *Ma délután ítélnék a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1917. július 31.
31. *Megtalálták a posztócsalók pénzét. Kertbe és a temetőbe ástak el 400,000 koronát*, Friss Ujság, 1915. június 27.
32. *Kihirdették az ítéletet a posztócsalás ügyében*, Az Est, 1916. augusztus 1.
33. *Letartóztattak több posztónagykereskedőt*, Az Ujság, 1915. március 18.
34. *Női kelmébe*, Az Est, 1915. március 17.
35. *Riemer Gyula újabb bűnpöre*, Pesti Hirlap, 1916. április 6.
36. *Riemer Gyula vesztegetése*, Budapesti Hirlap, 1916. december 6.
37. *Szabadtábra helyezik a posztószállítókat*, Budapesti Hirlap, 1917. július 29.
38. *Ujabb részletek a posztócsalók rendőri kihallgatásáról*, Az Est, 1915. március 19.
39. *Ujabb részletek a több milliós posztócsalásban – Eddig tíz embert tartóztatott le a rendőrség*, Az Ujság, 1915. március 19.